

SCHEPERS F. J. & MARTEIJN E. C. L. (eds.) 1993. *Coastal waterbirds in Gabon, Winter 1992. (Oiseaux des zones humides côtières du Gabon, Hiver 1992.)* WIWO-report nr. 41, Zeist. 293 p. ISBN 90.9006776.0. Prijs f 30,-. Verkrijgbaar door overmaken op Postbank 2666009 van Stichting WIWO, Ewijk.

Zuidwaarts, steeds verder zuidwaarts trekken Nederlandse ornithologen om gegevens te verzamelen over steltlopers en andere watervogels langs de Oostatlantische vliegroute: Marokko, Mauretanië, Senegambia, Guinee-Bissau, Guinee. En dan bij voorkeur als het hier koud is, en veel steltlopers in warme streken bivakkeren. In dat kader bezocht een team van zeven Nederlandse onderzoekers (naast de redacteurs van dit boek ook Van Dijk, Dijkstra, Van Gelder, Hagemeijer en De Roder) het op de evenaar gelegen Gabon (6.5 maal Nederland, nog geen miljoen inwoners) van 16 januari tot 10 maart 1992. Voor de biologische onderzoeker is Gabon een eldorado: fauna en flora van het land zijn niet meer dan oppervlakkig onderzocht, en wat meer is: grote delen van het land verkeren nog in een tamelijk ongeschonden staat (8000 plantesoorten, 600 vogelsoorten en 150 zoogdiersoorten, waaronder olifant, chimpansee en gorilla met nog relatief grote populaties). Hoe weldadig om nu eens te vernemen over een tropisch Derde-Wereldland waar nog niet zowat alles is platgekap, verwoest en uitgeroeid. Wat natuurlijk niet impliceert dat er in dit land geen enkel milieuprobleem bestaat; aan de kust is b.v. sprake van het oprukken van olie-exploratie. Anderzijds is Gabon door die olie een welvarend land (de agrarische sector is van weinig betekenis), dat zich de weelde van een natuurbeschermingsbeleid kan permitteren.

Voor wat betreft de aard van de ruim 1000 km lange Atlantische kustlijn is Gabon in een noordelijke en een zuidelijke helft te verdelen. De noordelijke helft wordt gedomineerd door estuaria en grote baaien, met uitgestrekte mangrovebossen en 7500 ha intergetijdegebied. De zuidelijke helft bestaat voornamelijk uit zandstrand met daarachter zoete en brakke lagunen. Laatstgenoemd deel werd door het team wat minder volledig onderzocht dan het eerstgenoemde.

Van de vier onderscheiden groepen watervogels (*large waders, ducks, rails & finfoots, waders and terns, gulls and skimmer*) was die van de steltlopers (28 soorten waders) het talrijkst: 50 - 62 000 vogels, waarvan 95% van Palearctische herkomst (Zilver- en Bontbekplevier, Regenwulp, Drieteen-, Kleine en Krombekstrandloper alle in aantallen die de 1%-norm overschreden; Rosse Grutto, Groenpootruiter en Oeverloper talrijk maar onder die norm). Het totale aantal langs de kust van Gabon overwinterende Palearctische steltlopers wordt geschat op 100 000. Louter op kwantitatieve basis beschouwd is het belang van de kust van Gabon voor Palearctische steltlopers in dezelfde orde van grootte als de kust van Marokko en die van Senegal (50 000-100 000 vogels in wintermaanden). Van "large waders" werden 13 000 geteld, in 23 soorten; deze zijn vooral van Afro-

tropische herkomst. Eenden en rallen (eveneens voornamelijk Afrotropisch) waren opvallend schaars (slechts 104 vogels), de groep van sterns, meeuwen en schaarbekken was goed vertegenwoordigd (14 -17 000 vogels, twaalf soorten waarvan Koningsstern en Zwarte Stern het talrijkst).

Het boek wordt afgesloten met een hoofdstuk over de ornithologische betekenis van de wetlands van Gabon, met aanbevelingen voor nader onderzoek en voor behoud, en met een geannoteerde lijst van alle waargenomen soorten vogels (180), zoogdieren (18) en reptielen + α amfibieën (14). Er werden 17 soorten roofvogels waargenomen, waaronder 73 Visarenden (waarschijnlijk alle uit Finland) en 44 Afrikaanse Zearenden. Verborgen in dit rapport ook de melding dat over een lengte van 122 km kustlijn 260 nesten van Lederschildpadden werden geturfd.

Dit boek is een uitvoerige, grondige en voorbeeldige rapportage over een succesvolle veldwerkperiode van nog geen twee maanden in een exotisch land, en is onmisbaar voor ieder die is geïnteresseerd in de verspreiding van Palearctische steltlopers, dan wel meer in het algemeen in de watervogelfauna van een tropisch Afrikaans land. – *Ruud van Halewijn*

EPPLÉ W. 1993. *Eulen*. Gräfe und Unser Verlag, München. 128 p. ISBN 3.7742.1790.4. Prijs DM 29,80.

Er is de laatste jaren al heel wat verschenen over uilen en hun leefgewoonten. Dit boekje wil deze interessante groep vogels onder de aandacht van een groot publiek brengen. Dat in Duitsland niet altijd degelijke, en nogal eens wat saaie boekwerken worden geproduceerd, bewijst deze bijzonder leuke uitgave. Alle Europese uilen passeren de revue, waarbij met behulp van instructieve tekeningen en actiefoto's (alles in kleur) veel over de leefwijze wordt verteld. Heel aardig is het hoofdstuk: een jaar uit het leven van een Oehoe. Veel aandacht wordt besteed aan de bescherming van uilen. Er zijn adressen van vogelbeschermingsinstanties opgenomen. Een literatuurlijst met uitsluitend Duitstalige titels besluit dit boek. – *Jelle van Dijk*

JACOB J-P. & PAQUAY M. 1992. *Oiseaux nicheurs de Famenne. L'Atlas de Lesse et Lomme 1985-1989*. Aves, Liège. 360 p. ISBN geen. Prijs BF 640.

Dit boek bespreekt de broedvogelstand in een gebied van bijna 300 km² gelegen rond de bekende toeristenplaats Han-sur-Lesse in Wallonië. Van de regelmatige broedvogels is een verspreidingskaart opgenomen. In de kilometerhokken zijn codes geplaatst oplopend van 0 (mogelijk broedend) tot 5 (meer dan 50 paren). Het boek is geïllustreerd met bijna 100 zwart-wit foto's van vogels en met 26 landschapsfoto's in kleur. Vooral deze

landschapsfoto's laten goed zien hoe gevarieerd en fraai dit deel van België is.

Het mag een bijzondere prestatie genoemd worden om met niet meer dan 80 medewerkers een dergelijke atlas samen te stellen. Ook de schrijvers verdienen een compliment voor de heldere presentatie.

In het onderzochte gebied kunnen we interessante soorten tegenkomen zoals Orpheusspotvogel (90 paren), Middelste Bonte Specht (50 paren) en Waterspreeuw (40 paren). In de beekdalen komen veel Sprinkhaanriet-zangers voor en ook wordt de Kwartelkoning hier nog waargenomen.

Terecht merken de schrijvers op dat de stand van veel standvogels aan de lage kant is als het gevolg van de drie strenge winters op rij in de onderzoeksperiode. Dat was wel even anders in de jaren zeventig toen de gegevens voor de Belgische atlas werden verzameld!

Voor mensen die niet altijd naar verre oorden willen reizen maar eens wat dichterbij huis van de natuur willen genieten, biedt dit boek een schat aan gegevens. Daarbij wijzen de beschrijvingen en de landschapsfoto's als vanzelf naar de plaatsen die ook voor plantenliefhebbers zeer de moeite waard zijn. - *Jelle van Dijk*

TIEMEYER V. 1993. *Die Vögel der Stadt Melle*. Naturschutzverband Osnabrück / Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland. 302 p. ISBN 3.88368.252.7. Prijs DM 48,-.

Het gebied dat in deze streekavifauna behandeld wordt, omvat niet een groot stedelijk gebied zoals de titel wellicht doet vermoeden. Melle is een kleine provinciestad en het gehele gebied van Stadt Melle (zo'n 254 vierkante kilometer) telt slechts 42000 inwoners. Het gebied ligt iets ten oosten van Osnabrück aan de noordrand van het Teutoburgerwoud. Het is in hoofdzaak een agrarisch gebied met bossen op de hoger gelegen gronden.

Het grootste deel van het boek (vanaf pagina 35) is gevuld met soortbeschrijvingen. De broedvogelgegevens zijn gebaseerd op een broedvogelkartering uitgevoerd in de jaren 1989-91. In de winter werden transect-tellingen gehouden. Trekwaarnemingen werden niet systematisch verzameld.

Uit de broedvogelaantallen wordt duidelijk dat we hier met een gevarieerd agrarisch landschap te maken hebben. Geelgors en Veldleeuwerik behoren er met respectievelijk 1200 en 1400 paren tot de talrijkste broedvogels. Ook het aantal van 40 paren Kerkuilen mag er zijn. Daarentegen is het Paapje geheel verdwenen, terwijl er in de jaren zestig nog 50 paar broedden. In het boek wordt ook steeds aangegeven of de soort landelijk of regionaal bedreigd wordt. Opvallend is dat de Kauw in Melle tot de bedreigde soorten behoort!

Dit boek heeft vooral regionale betekenis. Het is een waardevol document waarin de toestand van begin jaren negentig is vastgelegd. - *Jelle van Dijk*

DVORAK M., RANNER A. & BERG H.-M. (red.) 1993. *Atlas der Brutvögel Österreichs*. Umweltbundesamt, Wien. 527 p. + 4 overlays. ISBN 3-85457-121-6. Prijs ÖS 190,-.

Oostenrijk is in 1981-85 kwalitatief op broedvogels geïnventariseerd volgens het geijkte stramien. De gegevens worden gepresenteerd in blokken van 6.25 x 5.55 km (N=2624), hoewel het veldwerk in kleinere eenheden plaatsvond. Op de kaarten zijn rivieren in het zwart als topografische ondergrond gebruikt, de drie codes voor oplopende broedzekerheid in groen er overheen gedrukt. De dikte van de zwarte lijnen bemoeilijkt enigszins het lezen van de kaarten. Dat is ook het enige minpunt aan deze atlas. De bewerking van het materiaal is subliem, met veel aandacht voor de verschillende habitats en klimaatsinvloeden in Oostenrijk (mooie foto's, overlays met de geologische opbouw, neerslag in mm, juli-isothermen en bostypen). De feitelijke informatie in de soortteksten overstijgt verre een bespreking van de kwalitatieve verspreidingskaarten. Uit de literatuur en ongepubliceerde bronnen worden duizenden kwantitatieve gegevens geput die de kaarten in perspectief zetten. De atlas is dan ook meer een handboek over de broedvogels van Oostenrijk, dan strikt een atlas in de oorspronkelijke betekenis van het woord. - *Rob G. Bijlsma*.

FURNESS R. W. & GREENWOOD J.J.D. (eds.) 1993. *Birds as monitors of environmental change*. Chapman & Hall, London. X + 356 p. ISBN 0.412.40230.0. Prijs f 139,95.

Ondanks alle wetenschappelijke bezwaren die tegen monitoring kunnen worden ingebracht (zie o.a. Krebs in *Ibis* 133, Suppl. 1: 3-8), wordt het door velen als een respectabele wetenschap gezien en beoefend. Het eerste hoofdstuk van onderhavig boek opent dan ook met de retorische vraag of vogels zich lenen voor monitoring van het 'milieu'. Ondanks de beperkingen wordt hier een volmondig ja gepredikt. Dit hoofdstuk is verplichte kost voor de Nederlandse (semi-)overheid: "*Worse than the failure to implement new monitoring schemes is the discontinuation of existing ones...*". Zo is het maar net. Ook de Nederlandse overheid heeft er een handje van langlopende reeksen om zeep te helpen onder het mom van bezuinigingen die geen bezuinigingen zijn. Een reeks van deskundigen behandelt in dit boek monitoring op diverse vlakken: klimaat, economische activiteit, habitatveranderingen, geïntroduceerde soorten, verontreinigingen, radioactiviteit, waterkwaliteit, mariene voedselvoorraden en geïntegreerde populatiestudies om uiteenlopende veranderingen te volgen en te verklaren (verspreiding, aantalsverloop, talrijkheid, reproductie, overleving en migratie). Vooral het laatste hoofdstuk uit de BTO-school laat zien hoe ver Nederland achterloopt bij de laatste ontwikkelingen. SOVON komt tot nu toe niet verder dan jaarlijks een nieuw punt aan de grafiek toe te voegen; onderzoek naar het waarom van de gevonden aantalsveranderingen staat zelfs nog niet in de kinderschoenen. Reproductiecijfers zijn in Nederland voor slechts weinig soorten beschikbaar, en al helemaal niet over een langer tijdvak. Het Vogeltrekstation laat sinds jaar en dag verstek gaan bij het gebruik van ringgegevens voor de berekening van overlevings- en sterftecijfers, een enkel IOO (Instituut voor Oecologisch Onderzoek)- en extern onderzoek daargelaten. De Engelse situatie, waarbij alle monitoringprogramma's (aantallen, verspreiding reproductie, ringwerk) in handen van één

organisatie zijn en waar inventief met het materiaal wordt omgesprongen, zou een leidraad voor Nederland moeten zijn. In plaats van palaveren over bezuinigingen, eindeloos getraineer en inflatoir MIBI-gedoe, is het beter om met enthousiasmerende resultaten voor de dag te komen die zijn gebaseerd op veldwerk met een goede theoretische achtergrond. In dit boek worden daar talloze jaloersmakende voorbeelden van gegeven. — *Rob G. Bijlsma.*

MEYBURG B.-U. & CHANCELLOR R. D. 1994. *Raptor Conservation Today*. World Working Group on Birds of Prey and Owls. Pica Press, Londen. 799 p. ISBN 1.873403.33.X. Prijs f 30,-.

Uit de in 1964 door de ICBP in Cannes gehouden eerste, toen nog Europese roofvogelconferentie, ontstond uiteindelijk de *World Working Group on Birds of Prey*, waaraan later *and Owls* werd toegevoegd, afgekort WWGBP. Onder leiding van de Duitser B.-U. Meyburg en de Brit R. D. Chancellor groeide de WWGBP uit tot een organisatie waarvan ruim 1000 roofvogelenthousiasten en -specialisten uit de gehele wereld lid zijn. Via bulletins en nieuwsbrieven en van tijd tot tijd internationale conferenties wisselen de leden ideeën en studieresultaten uit, speciaal ten aanzien van roofvogelbescherming.

Bezocht door 500 deelnemers was de van 10 tot 17 mei 1992 in Berlijn gehouden conferentie een buitengewoon succes. Onder de titel *Raptor Conservation Today* verschenen de proceedings van deze vierde bijeenkomst amper twee jaar later. Dit is op zich al een prestatie daar het hier gaat om een boek van bijna 800 pagina's. Door de omvang behoeft men zich niet te laten afschrikken want, verdeeld over tien onderdelen, krijgt de lezer 100 actuele bijdragen over roofvogels of uilen voorgeschoteld.

Een paar grepen. In het deel *Population studies: aspects of long-term changes* vinden we bijdragen over roofvogels in de Kaukasische republiek Georgië, lange termijn populatie-ontwikkelingen van grote roofvogels in de Kalahari en van R. Zollinger en G. Müskens de resultaten van een sperweronderzoek in het Duits-Nederlands grensgebied. Deel 2 geeft 23 bijdragen over zeldzame en bedreigde roofvogels waaronder een verslag van S. van Balen en B.-U. Meyburg over hun onderzoek op Java naar de Javaanse Kuifarend *Spizaetus bartelsi* (52-61 paar) en voorts de sombere vooruitzichten voor de Steppenkiekendief. Ook een studie over de terugkeer van de Monniksgier in Bulgarije en een wel zeer ontmoedigend verslag met statistieken over roofvogelschietterij op Malta. Dan zijn er delen over *Tropical Rain Forest and Raptors* (10 bijdragen) en *Trapping, Marking & Radio Tagging* (10 bijdragen). In het onderdeel *Biology & Conservation of Large Falcons* staat onder meer een verslag over het succesvolle management ten aanzien van de Sakervalk in Hongarije dat er toe leidde dat dit land naar schatting thans 150 paar binnen de grenzen heeft, tegen 20-25 paar in 1960-70. Bij het deel *Reintroduction* natuurlijk het verhaal over de terugkeer van Valse Gieren in de Cevennes; de Fransen gaan nu ook met Monniksgieren aan de gang. Vervolgens 13 bijdragen over uilen, waaronder een over de Blakiston's Fish Owl *Ketupa blakistoni* op Hokkaido-Japan en tot slot nog de twee delen *Systematics & Taxonomy* en het zo belangrij-

ke *Environmental Contaminants and Raptors* met 17 bijdragen waaronder vele uit de Verenigde Staten en ook uit Polen, welk land trouwens toch met veel bijdragen voor de dag kwam.

Roofvogels in de lucht: hoe lang nog ? schreef Prof. Dr. K. H. Voous ruim dertig jaar geleden. In die tijd, toen met roofvogels alles pijlsnel misging, begrijpelijk. In NW-Europa lijken we voor heel wat soorten wat door het dal heen. Op veel andere plaatsen in de wereld gaan we het dal nu pas in en of dáár eens successen zullen worden geboekt als in Europa nu is de vraag. Een bijdrage als *Raptors on Sulawesi: the influence of rain forest destruction and human density on their populations* stemt niet direct tot optimisme. Toch is een van de stimulerende waarden van *Raptor Conservation Today* dat we zien hoe velen overal op de wereld bezig zijn met het in de lucht houden van roofvogels. — *Gerard L. Ouweneel*

MADGE S. & BURN H. 1994. *Crows and Jays*. Christopher Helm. A & C Black, Londen. 191 p. ISBN 0.7136.3999.7. Prijs £ 25.95.

Voor het zevende deel van de veel geprezen Helm-terminatieserie traden Steve Madge en Hilary Burn aan, hetzelfde duo dat ons in 1988 "*Wildfowl*" bracht, het tweede deel in de reeks. Beiden hebben hun sporen verdiend. Als reisleader voor Birdquest zwerft Madge een aanzienlijk deel van het jaar over de wereld en hij is verantwoordelijk voor vele ornithologische bijdragen. Hilary Burn leverde werk voor verschillende boeken, waaronder *The Birds of the Western Palearctic*.

Auteur en artieste kozen geen gemakkelijke groep. In zijn in 1976 verschenen standaardwerk *Crows of the World* signaleerde Derek Goodwin de vele lacunes in onze kennis over kraaiachtigen, ondanks dat de mens in een soort haat-liefdeverhouding altijd veel met kraaien van doen heeft. Sinds 1976 werd veel ornithologische kennis toegevoegd maar desondanks komt Madge nu tot dezelfde conclusie. Kraaien, met de Raaf voorop, spelen een belangrijke rol in folklores, legendes en mythologie. Die rol is meestal omineus en heroïsch. Waarom juist kraaien? Was het hun zwarte verenkleed, hun intelligentie of hun dreigende roep die op de mens indruk maakte? In ieder geval behoeft de rol de kraaien niet voor het noodlot want van de 121 kraaiachtigen op de wereld verkeren niet minder dan 22 soorten in gevaar. Natuurlijk, het feit dat het merendeel van de kraaien, gaaien en eksters uitgesproken standvogel is, leidde tot endemie, een situatie die kwetsbaarheid verhoogt. Alleen al in de Pacific en in het gebied tussen Indonesië en Australië vinden we tien soorten kraaien, waarvan het voorkomen in de meeste gevallen is beperkt tot enkele eilanden. Eén soort, de Banggai Kraai *Corvus unicolor*, bewoner van een eilandje bij Sulawesi, is waarschijnlijk al uitgestorven. Ook bij de eksters en gaaien bevinden zich soorten met een beperkt verspreidingsgebied. De schitterende Lidth' Gaai *Garrulus lidthi* bewoont alleen het Japanse eiland Amami-oshima; dankzij beschermende maatregelen lijkt deze bosvogel het momenteel weer te redden. Van de Azuurkapgaai *Crypsirina cucullata*, een endem van laaglandregenwoud in Burma is niet veel meer bekend dan dat hij zeker bedreigd is. Verrassende ontdekkingen vallen nog te doen. Zo werd in 1991 de Trapstaart-

ekster *Temnurus temnurus*, een weinig bekende vogel van het laaglandbos van Vietnam met een restpopulatie op Hainan, broedend aangetroffen in Thailand.

De dertig sublieme kleurenplaten van Hilary Burn met o.a. soorten die nog niet eerder werden afgebeeld, vormen een belangrijk onderdeel van het boek. Hoe voorbeeldig clichémakers samen met drukkers hun werk deden valt op bij de platen van de kraaien: het zwartglanzende verenkleed met daarin tekening wordt ons perfect gepresenteerd. Verder volgt *Crows and Jays* de beproefde Helmformule. Nieuw en waarschijnlijk om het boek toegankelijk te maken voor een breder publiek is een verklarende woordenlijst. Tegenover de soortafbeeldingen vinden we een verspreidingskaartje, wordt het biotoop aangegeven en vinden we een beknopte beschrijving van het uiterlijk met een paginaverwijzing naar de hoofdtekst. Die mag er zijn, waarbij goed te mer-

ken is dat de auteur tijdens zijn wereldwijde reizen zelf veel opdeed. Per soort geeft de tekst een kleine inleiding, veldkenmerken en beschrijving, leeftijd en geslacht, maten, geografische verschillen, geluid, gedrag, broeden, biotoop, voorkomen, status en literatuur. Uit de lengte die per soort moest worden uitgetrokken valt op te maken hoe het met de beschikbare informatie staat. Voor de Europese en Noordamerikaanse soorten kon heel wat meer plaats worden ingeruimd dan voor de meeste van de 22 soorten waarmee het dreigt mis te gaan. Veelzeggend is dan ook om onder het inleidende hoofdstuk "Conservation" de oproep van Birdlife International te lezen om alle waarnemingen van de bewuste 22 soorten naar Cambridge te zenden.

Noblesse oblige: een boek van de Helmserie doet de verwachtingen hoog inzetten. *Crows and Jays* stelt niet teleur. – Gerard L. Ouweneel